

El mes de setembre de l'any 2018 l'associació Confluència.cat va posar en marxa El Món de Demà, un espai de reflexió que, més enllà de la informació o la opinió, vol acumular coneixement constructiu a través de la veu d'acadèmics i científics socials joves o responsables institucionals que no són veus habituals del debat públic. Cada quinze dies El Món de demà és al Cercle posarà a l'abast del soci un article valuós de la proposta que aquesta plataforma posa en circulació.

Un sistema per a l'excel·lència

Jordi Amat, Escriptor i filòleg. Ha centrat la seva investigació en la construcció i reconstrucció de les cultures democràtiques a la Catalunya i Espanya del segle XX.

L'origen de tot és la força tel·lúrica de l'art. Perquè no és només que contempls un paisatge muntanyenc determinat. És més. És un món radicalment territorialitzat i és un món essencial i, per tant, profundament universal. És natura en brut transformada en discurs. Això és el que és. I és així com llegint el llibre sents que formes part de l'entranya de la muntanya, de la seva fauna i d'una humanitat mítica i històrica que en forma part. Al text cap dels narradors que es succeeixen no en fa teoria. No els cal explicar-ho perquè, de fet, la lectura aquí és experiència. Experiència que neix d'una forma molt complexa. Des de l'arrencada allò que et possessiona és la potència lírica i una polifonia esponerosa -parlen homes i dones, parlen núvols i cabirols- i la suma d'aquest estil i d'aquestes veus crea una màquina literària que aconsegueix, sense impostar, humanitzar alhora la natura i hiperhumanitzar els homes i les dones que hi viuen. Partim, doncs, d'aquí: dels ressons de Rodoreda i Verdager, de l'excel·lència d'una novel·la.

Partim d'aquí i de la confluència de l'excel·lència amb la maduresa d'un sistema literari. Perquè *Canto jo i la muntanya balla* ha esdevingut també un dels fenòmens més interessants de la cultura catalana dels darrers temps quan el gruix del sistema d'una literatura escrita en una llengua minoritària -un sistema petit però robust- ha fet possible el desplegament d'un èxit que està creuant fronteres a gran velocitat.

“Ha estat ara quan s'ha vist més clar com es poden recollir fruits sembrats fa temps per diversos actors. Perquè està funcionat l'aliança informal, tan efectiva quan és cooperativa, entre l'Institut Ramon Llull i editorials que publiquen llibres de qualitat i amb capacitat de sintonitzar amb lectors d'arreu.”

Aquest article parteix de l'obra d'Irene Solà, però no és un article sobre la seva literatura sinó sobre indústria i un model d'internacionalització reeixit d'aquesta indústria gràcies, en part, a la cooperació del públic amb el privat. Aquest article vol descriure un cas paradigmàtic del funcionament d'una indústria cultural -l'editorial-, un cas que demostra com un recolzament competent d'un teixit associatiu i institucional pot coadjuvar en la difusió d'un prestigi a diversos nivells -català, espanyol, internacional- i així generar també negoci. Perquè la indústria editorial -autors, correctors, traductors, agents, especialistes en promoció, editors en dues llengües, distribuïdors, llibreters, bibliotecaris, crítics, periodistes, professors...- també és això: indústria. I a Barcelona, des fa segles, d'aquesta indústria sí que en tenim *knowhow* i aquesta expertesa, nodrida amb un patrimoni massa descurat, cal saber-la posar en valor i reforçar així un veritable cercle virtuós.

Canvis sistèmics

Situem-nos. No fa ni un any i mig, però després de tantes setmanes tancats, sembla que hagi passat molt més temps. Va ser una nit estranya i només fa un any i mig. Érem al mateix lloc que els tres anys anteriors i que fa pocs mesos quan el va guanyar Anna Ballbona. Va ser el 21 de gener del 2019. Al vestíbul que porta al bar del CCCB, després de la lectura de l'acta del jurat -un jurat potentíssim-, es projectava un vídeo on Irene Solà, des d'un paisatge idíl·lic, agràia la concessió del Premi Llibres Anagrama de Novel·la.

Nascuda a Malla el 1990 Solà havia escrit un llibre de poesia premiat – *Bèstia* va guanyar un històric, l'Amadeu Oller, que es convoca des de 1964- i la seva primera novel·la havia guanyat un dels premis que millor han funcionat com un instrument eficacíssim de renovació de la narrativa catalana – *Els discs* el 2017 va merèixer el Documenta, que té 40 anys d'història i publica l'editorial L'Altra-. Aquests dos títols, ben rebuts per la crítica, conformaven només una de les dimensions d'una breu però intensa trajectòria professional en el camp de la cultura.

Solà és llicenciada en Belles Arts aquí, però també va cursar un màster a Sussex i durant sis anys va treballar en un destacat centre d'art contemporani de Londres, la Whitechapel Gallery; és habitual dels festivals de poesia locals i alhora ha fet estades a residència d'escriptors dels Estats Units. Són, doncs, dimensions solapades i que en diversos casos han madurat gràcies a mecanismes de suport a la creació amb els que compten les administracions públiques (a nivell local o el Departament de Cultura). Ha estat així com Solà ha aconseguit allò que fins ara ha estat massa infreqüent: preparar-se per fer una obra ambiciosa en català que, quan es concreta, compta amb els mecanismes editorials perquè pugui ser reconeguda també com una obra cultural del món. Hi ha qui s'atreveix a fer-ho sense complexos, sense renunciar a la pròpia estètica i a la tradició pròpia, i se n'està sortint.

Però la clau per iniciar l'enlairament és l'excel·lència i el premi dels lectors. Va ser durant el primer cap de setmana del llibre a les taules de novetats de les llibreries quan es va començar a intuir que *Canto jo i la muntanya balla* no seria una novel·la més. Una imatge d'aquell dissabte escenificava un boca orella que ja no s'ha aturat. Víctor García Tur - dissenyador i escriptor, guanyador del Documenta- va fer una a una plaça del barri de Sants on, asseguts a un banc, s'hi veia una parella que es llegia el llibre. La va enviar a l'editora del llibre. *Good, good, good, good vibrations*. I des d'aleshores fins aquí, perquè al cap d'una mica més d'un any la novel·la acumulava reedicions en català (set!) i en castellà (quatre!) i algunes de les editorials més prestigioses del món (com Seuil o Granta) havien contractat la seva traducció.

“Exemples diversos (no només catalans) revelen un canvi d'escenari pel que fa a la consideració del sistema literari espanyol per altres literatures hispàniques.”

Què ha passat des de la pluja de tuits immediata, la recepció als digitals de cultura i la ràpida resposta de la millor crítica, la clàssica i la nova? Naturalment no hi ha una resposta única per explicar el fenomen. Allò que l'ha fet possible, com sempre passa, són factors diversos que han acabat convergint. El repte, ara que ha passat, seria aprendre els perquè per poder-ho replicar tantes vegades com sigui possible al món de demà i en benefici de la densificació de la nostra cultura.

Un factor inicial, que afecta sobretot a l'impacte hispànic que la novel·la ha tingut i té, està relacionat amb la potència d'una marca consolidada: Anagrama. *Canto yo y la montaña baila* s'ha reeditat, ha obtingut bona crítica i va guanyar el premi de la llibreria Cálamo de Saragossa. Però Anagrama, que és important, no és l'explicació única perquè el cas Solà, de fet, no és aïllat. Exemples diversos (no només catalans) revelen un canvi d'escenari pel que fa a la consideració del sistema literari espanyol per altres literatures hispàniques. Respon a una sana intenció estrictament editorial. La indústria ho fa de manera natural i convindria una aposta real d'Estat i una estructura institucional que ho potenciés, sens dubte, però no es pot deixar de dir que l'Instituto Cervantes ara hi juga més a favor que mai -ha estat una política que s'ha imposat Luis García Montero -.

Aquest canvi d'escenari se solapa, en el cas català, amb una tendència. Les bones novel·les d'altres narradores -Eva Baltasar o Marta Orriols (i no són les úniques)- s'han traduït al castellà en editorials potents que tenen la seu a Barcelona (Lumen, Random House) però projecció a tot Espanya. Però és que abans, en català, ja havien estat avalades per segells de qualitat (Club Editor, Periscopi) i no és casual que el perfil de les autores sigui similar: en molts casos narradores i també poetes i gairebé sempre amb una formació acadèmica de primer nivell. Dit d'una altra manera: el sistema no funciona si no hi ha excel·lència.

Projecció internacional

Aquesta connexió amb el sistema literari hispànic és una realitat que no s'havia produït mai fins ara. O gairebé mai. I potser mai com ara, com s'ha vist amb la novel·la de Solà, s'havia evidenciat un canvi transcendent que ha viscut el sistema editorial català. Em sembla la millor demostració de la seva maduresa com a indústria cultural. Si tradicionalment s'havia considerat que el sistema editorial espanyol havia d'actuar com a pont perquè la literatura catalana pogués creuar els Pirineus, ara s'ha constatat que ja no és necessari. No és feina d'un dia. Amb persistència editors i agents i *scouts* -informadors de novetats a clients estrangers- hi han treballat fa molts anys, picant pedra, però ara tenen a favor un actor que pot multiplicar el rendiment d'aquell esforç: l'Institut Ramon Llull.

El Llull és una estructura institucional dedicada a l'expansió cultural catalana. Tenien raó tots els qui van posar fil a l'agulla -la llista és llarga i és un luxe- i l'any 2007 es va saber capitalitzar que la catalana fos la literatura convidada a la Fira de Frankfurt. I ha estat ara, ara que al Llull hi treballa un potent equip amb experiència editorial prèvia, quan s'ha demostrat com poden recollir-se fruits sembrats fa temps per diversos actors. Perquè està funcionant l'aliança informal, tan efectiva quan és cooperativa, entre el Llull i editorials que publiquen llibres de qualitat i amb capacitat de sintonitzar amb lectors d'arreu.

“El sistema literari
ha jugat a favor del canvi sistèmic,
és a dir, d'eixamplar el camí
de la internacionalització.”

Aquesta aliança s'està concretant de maneres diverses. En destaco dues. Cada any el Llull escull 10 títols de “*New Catalan Fiction*” que defensa a les fires internacionals. *Canto jo i la muntanya balla* va ser un dels llibres escollits l'any 2019. A les fires l'Institut fa una feina complementària a la que és pròpia dels actors clàssics del sistema editorial - departaments de drets, agents literaris, editors- que han publicat aquests llibres. Perquè la prioritat de la delegació de l'Institut no és la venda de drets sinó la difusió de la literatura catalana més enllà de les nostres fronteres i, per complir amb aquest objectiu, col·laboren amb les editorials informant d'un migrat

però determinant programa d'ajuts (ajuts a la traducció, ajuts a la promoció). Així doncs si algun dels agents amb qui contacten a les fires o a través de les fires mostren interès per un llibre, el Lull facilitat el contacte entre editorials i fent-ho posa el seu gra de sorra perquè acabi essent traduït. De la mateixa manera, quan una editorial catalana negocia la venda de drets amb una altra estrangera, informa també d'aquest programa que l'Institut ofereix. La feina d'uns se suma a la dels altres i així el sistema es fa millor.

La segona activitat de l'Institut Ramon Llull que val la pena destacar és la Missió d'agents i editors internacionals que es fa cada any coincidint amb la Setmana del Llibre en Català. S'hi conviden 18 editors i agents amb l'objectiu que facin una immersió en literatura catalana. I això, entre moltes altres coses, significa visites a llibreries o trobades amb actors del sistema literari català (escriptors, periodistes, professors, crítics...). I quan l'any passat aquesta missió va venir a Barcelona, per exemple, van veure els llibres més venuts i el tipus de lectors que els compraven. I aquest coneixement de primera mà va fer que alguns mostressin interès per la novel·la d'Irene Solà. A alguns ja els havia arribat informació o la novel·la impresa. Alguns fins i tot havien encarregat informes als seus assessors. I en algun cas l'informe no havia estat positiu. Però tota la tasca de *matchmaking* professional que es va fer durant aquells dies va facilitar que en un cas clau -Regne Unit- l'editor canviés d'opinió, el llegís i decidís traduir-lo. Com es farà al País Basc o a Galícia, Itàlia, França, Macedònia del Nord o als Estats Units... I probablement, tant de bo, també a Holanda i Alemanya. I avui 3 de juny, mentre reviso aquest article, Turquia.

“La clau de tot és la força tel·lúrica
de l'art i la vida que
ens poden descobrir les paraules.”

Només faltava que *Canto jo i la muntanya balla* guanyés el Premi de Literatura de la Unió Europea. Va passar encara no fa un mes i ha estat la primera vegada que un llibre escrit en català obté aquest guardó. I tampoc ha estat una casualitat. Perquè també el sistema literari ha jugat a favor del canvi sistèmic, és a dir, d'eixamplar el camí de la internacionalització. La feina de trencagels, en aquest cas, l'ha fet una associació: l'Associació d'Escriptors en Llengua Catalana. Va ser aquesta entitat la que va fer la

petició i les gestions necessàries perquè fos possible allò que fins aleshores no podia passar: llibres en la nostra llengua serien tinguts en compte per poder rebre aquest guardó. Si no s'hagués fet aquesta feina prèvia, la novel·la no l'hauria rebut. I probablement aquest sigui el darrer factor que expliqui un fenomen que és bo pel conjunt del sistema. Però res d'això no s'hauria produït si no partíssim de l'excel·lència literària. La clau de tot és la força tel·lúrica de l'art i la vida que ens poden descobrir les paraules. “La vida i la mort, la vida i la mort i l'instint, i la violència, aquí dalt, hi són presents a cada passa”.